

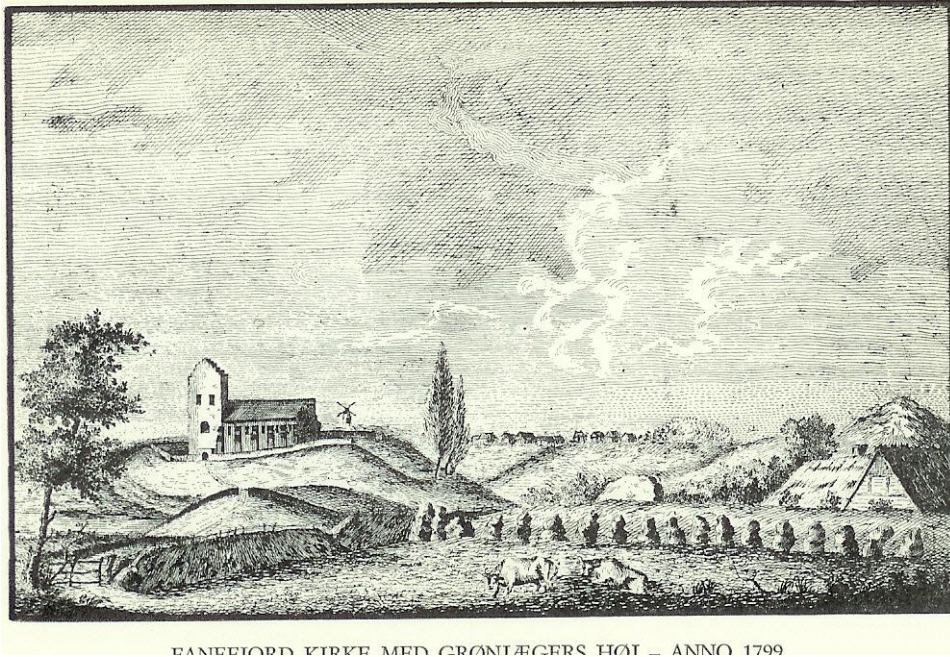
Hvor gammel er Fanefjord kirke?

af Mikael Venge

Kirken knejser flot på sin banke. Den kan ses og høres over det meste af sognet, men faktisk ved vi så godt som intet, om hvornår den er opført. Om sognets bønder var selvejere eller fæstebønder, ved vi heller ikke. Forskellen var i øvrigt ikke stor. Selvejerne slap lidt billigere, da de ikke svarede landgilde til en godsejer. Til gengæld betalte de leding og stud, de gamle jordskatter fra Valdemarstiden. Sandsynligheden taler for, at samtlige bønder i løbet af 12-1300-tallet var gået over til fæste, tidens 'trend', som indebar nogle øjeblikkelige skattefiduser. Kongen behandlede for øvrigt selvejerne temmelig råt som 'sine' bønder, så fordelingen ved at have foden under eget bord var til at overse. I sognet stod alle bønder lige, selvejere eller fæstere. Det, der talte, var, om man drev en gård uanset, om det var som ejer eller forpagter.

Det var disse navnløse fæstebønder i Fanefjord sogn, der år efter år svarede 10 % af al avl i datidens kirkeskat, den såkaldte tiende. Tienden blev igen delt i tre dele, en til biskoppen, en til sognepræsten og en til kirken. Selv om det altså kun var 3 1/3 % af sognets kornavl, kvægbrug og fiskeri, der gik til kirken, blev det efterhånden til en pæn formue, som sognet selv administrerede. Overskuddet solgte man formentlig til hansekøbmændene fra Lübeck, Rostock og Stralsund, der var populære gæster på sydhavsøerne, og på et eller andet tidspunkt stod der så meget på kontoen, at sognet – efter en række stormfulde borgermøder, kan man forestille sig – skred til værket. Man traf aftale med håndværkerne, sikkert et omrejsende sjak. Byggetilladelsen og kloakeringen skulle der ikke ansøges om, ler og brændsel fra skovene til et improviseret teglværk rådede man over, og det varede sikkert kun kort tid, før den første teglstenskirke, kærnen i den nuværende kirkebygning, var rejst. Om gudstjenesten imidlertid kunne foregå i den gamle kirke, formentlig en træbygning, og om den nye blev opført uden på den, ved vi heller ikke, kun at det har været et stort øjeblik, da den nye kirke omsider kunne tages i brug.

FANEFJORD KIRKE MED GRØNTÆGERS HØI – ANNO 1799

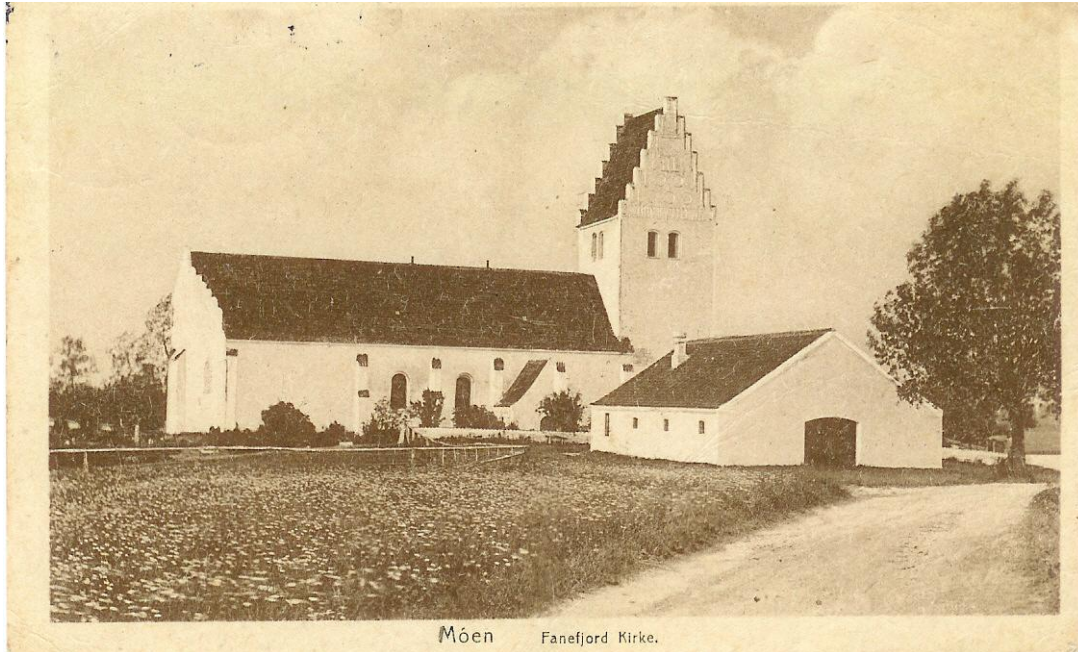
Nationalmuseets eksperter sætter opførelsen af Fanefjord kirke til 1250-1300. Det er rent gætværk, som de runde årstal også afspejler. Gætværket er baseret på, at kirken ikke er romansk (lavloftet og trangbrystet), men må betegnes unggotisk, som var byggeskikken efter midten af 1200-tallet. Det toskibede kirkerum oplyses af høje, oprindeligt spidsbuede vinduer og er dækket af hvælvinger. For den tids mennesker har det været lidt af et under at træde ind i et så kolossalt rum, om vinteren tilmed strålende oplyst af vokskærter. Sin nuværende skikkelse fik kirken kort efter 1500, da koret byggedes i forlængelse af skibet, og tårn, våbenhus og kirkegårdsmur føjedes til.

Årene efter 1250 er en af Danmarkshistoriens mest urolige perioder. Ved kong Abels pludselige død i sommeren 1252 ranede hans yngre broder Christoffer tronen for næsen af Abels unge søn Valdemar. Striden mellem Abel-ætten og Christoffer-linien rasede i de følgende generationer og førte til, at Møn og andre rigsdele i lange perioder blev underlagt udenlandske herrer. Først i 1348 indløste Valdemar Atterdag øen fra dens mecklenburgske panteherrer, og siden har Møn indiskutabelt sorteret under det danske rige. Det er lidt tankevækkende, at Fanefjord kirke formentlig er opført i en tid, da de stedlige myndigheder var vendiske fyrster fra landene syd for Østersøen, som fik frit spil under de opløste tilstande i Danmark.

De fleste begivenheder henligger i dybt mørke, men lidt ved vi dog fra de såkaldte årbøger, simple krøniker, der lakonisk anfører begivenheder år for år. Under 1252 meddeler Næstvedårbogen, at den tyske ridder Henrik Æmeltorp 'besatte Møn', åbenbart som en reaktion på Christoffers usurpation. Andre årbøger tilføjer, at Henrik Æmeltorp (fra Emmelndorf ved Hannover) plyndrede Sjælland og førte alle kongeskatter til Møn og Falster. Skatterne ydedes langt op i tiden lige så tit i korn og slagtet kød som i mønter. Sidst på året 1253 blev der indgået et forlig, der tillod Christoffer at beholde tronen. Betydningfuldt nok hedder det, at Henrik Æmeltorp ved sin afsked hjemførte en souvenir, nemlig sagnhelten Stærkoddens tand, der var seks tommer tyk, men om kæmpetanden stammede fra Møn vides ikke.

Næppe var Henrik Æmeltorp draget bort, før fyrst Jarimar af Rügen angreb Danmark, hvilket uundgåeligt har berørt Møn. Der er ikke noget betydningsfuldt i, at rygboerne særligt havde kig på Møn, og Jarimars søn, Vitzlav II, herskede faktisk over øen, dog i egenskab af Erik Glippings forbundsfælle. Måske skriver vendiske stednavne som Bitzinge, Rytzebæk og Vindebæk (vendernes bæk) sig fra denne tid. Jarimar var blevet dræbt i 1266 'af et hidsigt fruentimmer', som årbøgerne noterer (husspektakler i haremmet?),

men hvorfor hans søn og efterfølger skiftede kurs og blev det danske kongehus' allierede, og om han overtog Møn efter faderen, ved vi heller ikke. Lad os da gætte på, at besiddelsen af Møn snarest har besejlet Vitzlav II's partiskifte. Senere omtales Møn som de rygiske fyrsters 'brudeskat'. Det kan have forbindelse med, at Vitzlav var gift med en datter af Otto af Lüneburg, der var Valdemar Sejrs søstersøn. Måske er Møn kommet i Ottos svigersøns besiddelse som et nedarvet fyrstelen. I hvert fald ser vi de rygiske fyrster herske over Møn indtil godt op i 1300-tallet.

Efter mordet på Erik Glipping 1286 indgik Vitzlav II i formynderregeringen for Erik Menved som en af anførerne for det kongelige parti. Under krigen mod de fredløse angreb den norske konge, Erik Præstehader, i 1289 med sin flåde Sjælland, Lolland og Falster og afbrændte 'mange andre øer'. Efter at nordmændene havde indtaget Nykøbing, stødte marsk Stig og den norske sørøver Audun Hestekorn til, og den 30. juli, hører vi, ankom dette brogede selskab til Grønsund, 'hvor de angreb hr. Vitzlavs borg dag og nat', men øjensynligt forgæves. 'Mange af nordmændene blev dræbt', hedder det. Flådetogtet, som afsluttedes med at afbrænde Stubbekøbing, bekræftes på bemærkelsesværdig vis af et brev, som Erik Præstehader har udstedt til Lübeck, og som er dateret Grønsund den 14. august 1289, altså om bord på den norske orlogsflåde, hvis færden hansekøbmændene naturligvis fulgte med nogen ængstelse. Datoen bekræfter det indtryk, vi får fra årbogen, at belejringen af fyrst Vitzlavs borg på Møn har stået på i flere uger. Det hører med til historien, at Erik Menved med sit hof imens opholdt sig på Vordingborg, som endnu et dokument bevidner. Fra slottets mure kunne barnekongen med afmægtigt knyttede næver følge den norske flådes hærgen. At angribe Vordingborg vovede den trods alt ikke.

Vitzlav II's borg lå på Møns vestspids ved indsejlingen til Grønsund, hvorfra nu Bogødæmningen udgår. Den ligger der for så vidt endnu, camoufleret som kystbefæstning under 1. verdenskrig. En vældig, tilgroet borgbanke med vid udsigt over farvande og øer. Fanefjord kirke var altså ikke det eneste større byggeforetagende i sognet i disse år. De to byggepladser har i øvrigt haft glimrende udsigt til hinanden. Kystbefæstningen er ubemandet og henligger fuldstændig tilgroet. Med lidt behændighed kan man svinge sig udenom pigtråden, hvor hegnet rammer den stejle skrænt ned til Grønsund. En råbuks ru advarselsbrøl antyder, at stedet nærmest fungerer som naturreservat. Ville det ikke være en passende opgave for

Fanefjordhistorier

beboerforeningens energiske bestyrelse at foranstalte en natursti langs Fanefjord helt ud til fyrst Vitzlavs borg? Det ville på en smuk måde forene de to monumenter fra højmiddelalderen, som vort sogn rummer.

Litteratur. *Historisk Tidsskrift* 7, I s. 489-494. Frede Bojsen: *Af Møns Historie II*. Kbh. 1906. *Danmarks Kirker VI*, 2. Kbh. 1933-1935. Niels Skyum-Nielsen: *Kirkekampen i Danmark 1241-1290*. Kbh. 1963. Kai Hørby: *Status regni Dacie*. Kbh. 1977. *Danmarks Riges Breve 2*, III. Kbh. 1939. *Danmarks middelalderlige annaler*. Kbh. 1980.

Jonna Kjær-Nielsen
2010